Tevessül Hakkındaki Hadîslerin Tahriçleri – 14. Bölüm

6. HADİSİN TAHRİCİNİN 1. KISMI >>> 2. KISMI >>> 3. KISMI >>>

FASL

Atıyyetü'l-Avfî hakkında gelen cerhin hakîkati, bunun ona zarar vermeyeceği, işini zayıflatamayacağı, çünkü bunun hakikatte iltifat ve amel edilmeyecek bir cerh olduğu sana ortaya çıktıktan sonra, bu ravinin sadık ve adil olduğunun ve hadisiyle imamların amel ve kendisiyle ahkamda ihticac ettiğinin, hadis bablarında, hadislerini tahrîc ettiklerinin açıklanması mutlaka lâzım oldu…

Hâsılı bu raviyi cerh ve tadilcilerden bir topluluk sika ve adil kabul etmiştir ki doğru olan onların görüşüdür. Onlardan biri de İbnu Sa'd'dır. Öyle ki, "et'Tabakatu'l-Kübrâ"da (6/304), "İnşâllah sika idi ve sâlih hadîsleri vardır; insanlardan O'nunla ihticâc etmeyen de vardır" dedi.

"El-Keşf ve't-Tebyîn" sahibi bu tevsikı reddetmrye kalktı ve sözü geçen riâlede (sh:39) aynen şunları söyledi: "Böyle bir tevsîk, zayıf kabul edilmesinde imamların bir noktada toplanmasıyle boy ölçüşemez. Nitekim tafsîlatı önceden geçti. Husûsan İbnu Sad'ın malzemesi daha çok Vâkıdî'dendir. Vâkıdî ise Hâfız'ın el-Hedyü's-Sârî'de (417) dediği gibi itimad edilemeyecek biridir. Bu kitapdan (443,447)ci sayfalara da bak."

Derim ki(Mahmud Saîd el-Memduh) :

Bir imâm hakkında yapılan herbir cerh kabûl edilecek olsa, rivâyet kapısı tamamen kapanır. Nâdir olan dışında, cerh bulunmayan bir râvî bulamayacaksın. Lâkin mütehassis, neyin gerçekten cerh sayılacağını bilen ve onu kabul eden, değilse kabul etmeyen kimsedir. Attıyye'yi cehredenlerin cerhi, tedlîse veya teşeyyu'a veyahut ta rivâyet ettiklerinden bazısının inkârına dönmektedir. Oysa sen bilmiştin ki, birincisi (tedlis iddiası) ancak yalanla itham edilmiş olan tâlif Muhammed İbnu's-Sâib el-Kelbî'ye dayanmaktadır. Teşeyyu da cerh sayılmamaktadır. Ona inkâr edilen rivâyetler ise, yukarıda geçti ki, doğru Atıyye ile beraber olup söz onun sözüdür. İbnu Sa'd'ın çoğu zaman vâkidiye dayanmasına gelince… O, Hâfız'ın açıkça ifade ettiği bir şeydir; lâkin bu mutlak olarak değildir. Onun için İbnu Sa'd'ı bir adamın tercemesini, O'nun hâlini, hadîsini ve insanların onun hakkındaki sözlerini iyi bilen bir kimsenin tercümesi gibi yaparken görürsen, o zaman bunda Vâkidî'nın girdiği bir yer yoktur.

Bu bir…

İki: İbnu Sa'd'ın sözü Medîneli birinin Kûfeli birisi hakkındaki bir sözdür; halbuki (Medîneli birinin Kûfelilerin) aralarında olan olmuştu. Hâfız'ın El-Feth mukaddimesinde (443) İbnu Sa'd'ın sözünün kabûl edilmemesinin sebebi olarak gösterdiği illet işte budur.

Hâfız şöyle demiştir: “İbnu Sa’d, Vâkıdî’yi taklîd eder. Vâkıdî de Iraklılara karşı inhiraf (hak ve insaftan ayrılma) husûsunda Medînelilerin yolundadır. Bunu bil; inşâllah-u teâlâ doğruya yol bulursun.”

Buna göre, bir Irâklı hakkında İbnu Sa’d’a âit bir cerh bulursan onu kabulde sakınmak ve dikkatli olup işi aceleye getirmemek lâzımdır. İbnu Sa’d Iraklı bri Kûfeliyi tevsık edince is e onu azı dişleriyle ısırmak (sıkı sıkıya yapışmak) lâzım. Zîrâ hasmın şâhitliği en güçlü şâhitliklerdendir.

Sonra İbnu Sa’d’ın “İnşâllah sika idi ve sâlih hadîsleri vardır; insanlardan onunla ihticâc etmeyen de vardır” sözü birtakım şeyler ifade eder:

1-Atıyyetü’l-Avfî’nin tevsîkı

2-Atıyytü’l-Avfî’nin makbûl olan sâlih (doğru düzgün ve ihticâca elverişli) hadîsleri vardır.

3-Onun tevsîkını ve hâlini tecrube ettiğini teyid eden şeylerden biri de bazılarının onunla ihticac etmediğini görmesi ve onlara sırt dönüp tevsîkını tercîh etmesidir ki bu sana onların sözleriyle -Kûfelilere karşı müsamahasız ve saldıran biri olmasına rağmen- ikna olmadığını ve ona göre gerçekte cerh olmadığı ortaya çıkınca bu cerhin yanında durmadığını açıklamaktadır. Şâyet cerh olsaydı hadisini elbette reddeder ve tevsîk etmediğini açıkça ifade ederdi.

Kısacası İbnu Sad’ın Atıyyetü’l-Avfî’yi tevsîk etmesi makbûldür ve kesinlikle lazımdır. Allahu a’lem…

FASL

Cerh ve ta’dîl imâmı Yahyâ İbnu Maîn’e gelince….

O, Atıyye’yi sika bulmuştur. Bu ondan birçok kerre nakledilmiştir. “Suâlâtü’d-Dûrî”de (2/407) şöyle yazılıdır: “Yahyâ’ya, ‘Atıyye’nin hadîsi nasıldır?’ denildi. O, ‘Sâlihtir’[1] dedi.” Onda şu da geçmektedir: “(Yahya’ya) Atıyye ve Ebû Nadra hakkında sordum; o da ‘Ebû Nadrayı daha çok severim’ dedi.”

Bu nass (ibare) onun Atıyye’yi tevsik etmesidir. Çünkü Ebû Nadra -Et-Tehzîb’de olduğu gibi- Yahya İbnu Maîn’e göre sikadır. O halde bu ifade gerçekte iki sikayı yan yana getirmektir.

İbnu Ebî Hayseme, şöyle dedi:

İbnu Maîn’e, “Atıyye Ebu’l-Veddâk gibidir?” denildi; “Hayır” dedi. “O zaman Ebû Hârûn gibidir? denildi. “Ebu’l-Veddâk sikadır; onunla Ebû Hârun’un ne işi var?” dedi. Et-Tehzîb’de (2/60) böyle yazılıdır.

Bak İbnu Maîn’in onu sika olan Ebû’l-Veddâk ile yanyana getirmeye razı olmasına bak. Bu onun Atıyyetü’l-Avfî’yi sika kabul etmesidir. Bunun benzerleri cerh ve tadil kitaplarındaki sikaları yanyana getirmelerde çoktur. Dolayısıyla Yahya İbnu Maîn Atıyyetü’l-Avfî’yi seviyor, Ebû Nadre’yi daha çok seviyor.

Yahya İbnu Maîn, Ebû Hâlid ed-Dekkak rivayetinde (27) de şöyle dedi:

“Atıyyetü’l-Avfî’de hiçbir beis yoktur.”

Derim ki; Bu cerh ve tadil imamının Atıyyetü’l-Avfî’yi tevsîk etmesidir. Yahyâ İbnu Maîn, hakkında ‘Onda hiçbir beis yoktur’ dediği kimsenin sika olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu kendisinden bir şeyi anlatma ve ondan sadır olan bir ibaredir. Nassın (açık ifadenin) olduğu yerde ictihad olmaz. Sen bu ibareyi İbnu Maîn’den birçok değişik kitapta bulacaksın. Onlardan birtakımı şunlardır: İbnu Şâhîn’in “es-Sikât”ı (270), İbnu Salâh’ın Muddime’si, ve El-Lisân’ın Mukaddimesi. (1/13)

İbnu’l-Cüneyd, İbnu Maîn’den aktararak şöyle dedi: “Onda ve Amr İbnu Ebî Kays’ta hiçbir beis yoktur.” “Sika mıdırlar?” dedim. O da “sikadırlar” dedi. Et-Tehzîb’de (6/207) böyle yazılıdır. Bu da iki ifadenin eş manalı oduğu hususunda açıktır. Dolayısıyla bu, Yahyâ İbnu Maîn’e has bir ıstılahtır. Istılahta da münakaşa olmaz.

FASL

“El-Keşf ve’t-Tebyîn” sahibi (38) şöyle dedi:

“İbnu Maîn, ‘Leyse bihî be’sun’ veya ‘Lâ be’se bihî’/’O’nda hiçbir beis yoktur’ dedi. Bunda mücerred olarak (tek başına ve başka delil ve karîneler bulunmadığı zaman) tevsîk veya cerh yoktur. Çünkü onun, hakkında bunun gibi söz söylediği kimselerin çoğu sikalardır; fakat iş mutlak olarak böyle değildir. Çünkü ondan bu tabirler zayıf insanlar hakkında da gelmiştir. Mîzânu’l-İ’tidâl’de (1/341,435), el-Cerh ve’t-Ta’dîl’de (3/11) ve Tehzîbu’t-Tehzîb’de (1/93) buna dair misallere bak.” (Bitti.)

Ben derim ki (Muhaddis Mahmûd Saîd): Bu, birçok yönden söz kaldıran bir kelâmdır.

Birincisi: Önceden de geçtiği gibi İbnu Maîn açıkça ifade etti ki, O’na göre “Lâ be’se bihî”nin manası, “râvînin sika olduğu”dur. O bakımdan O’na demediğini söyletmek gerekmez.

İkincisi: İbnu Maîn, bir râvî hakkında “Lâ be’se bih” derse ve o başkasına göre zayıf ise, bu İbnu Maîn’in tevsîkının heder edilmesi (boşa atılması) manasına gelmez. Çünkü İbnu Maîn’in tevsîk etmekte tek kaldığı nice râvîler vardır ki, başkaları onları zayıf bulmuştur. Bu, sırf Yahyâ İbnu Maîn’in şanı değildir. Fakat bu diğer cerh ve ta’dîl imamlarının şanıdır. Zayıf bulunan râvî’nin tercemesinde onlardan birine âid bir tefsîk ve bu tevsîkte tek kalma bulacaksın. Tenkıdçinin açıkça tevsîkı tevsik manasına gelmeyecekse, bu cerh ve ta’dîl’in tamamen düştüğü ve sözleri ferdlerine uymayan içi boş laflar haline geldiği ve lafızların manaların kalıbları olmadığı demek olur.

Üçüncüsü: “Ondan ‘Lâ be’se bih’ veya ‘Leyse bihî be’sun’ sözü zayıf insanlar hakkında da gelmiştir” sözü..

Derim ki; Onlar ondan başkalarına göre zayıf, fakat ona göre sika zatlardır… Ne olmuş?!… Bir başkasının ona (el-Keşf sahibine) şu sözüyle karşı çıkma hakkı vardır: “Ondan birtakım zayıf kimseler hakkında ‘sikadır’ sözü

gelmiştir.” Yine ne olmuş?!.. Her tenkıdçi (cerh ve ta’dîlci) müctehidin görüş ve hüküm verme hakkı vardır.

Dördüncüsü: Sonra merdut olan sözü içün dört misâl verdi.

İşte onlar hakkında söyleyeceklerimiz:

Birinci misâl: Bekkâr İbnu Muhammed İbni Abdillâh İbni Sîrîn es-Sîrînî (el-Mîzân:1/34)…

Yahyâ İbnu Maîn onun hakkında ‘ondan yazdım; onda hiçbir be’s yoktur’ dedi; ondan başkaları da onu zayıf buldu.

Derim ki; Bu iddiaya hiçbir şey kazandırmaz ve İbnu Maîn’in bu râvî’yi zayıf bulduğunu da ifade etmez. Nasıl böyle olmaz ki?!.. O, ondan yazdım’ diyor; o, onun şeyhlerindendir. onun başkalarına göre zayıf olması, ona göre de zayıf olmasını veya işin aslında gerçekten zayıf olmasını gerektirmez. O halde böyle bir şeyin lâzım gelmesi batıldır. Kişi şeyhlerini (başkalarından) daha iyi bilir.

İkinci Misal: Kûfeli bir Şîî olan Hâris İbnu Abdillah el-A’ver. Bu misal davayı kökünden yıkmaktadır. Yahyâ İbnu Maîn, onun hakkında ed-Dûrî rivâyetinde ‘O’nda hiçbir beis yoktur’ demiştir.

Osmân ed-Dârimî de şöyle dedi:

“Yahyâ İbnu Maîn’e, Hâris el-A’ver hakkında sordum; O da ‘sikadır’ dedi.” Bu imâm’ın (bu rivayette başka imamlara) tevafukuna ve itkanına bak… Bu tevsîkı İbnu Maîn’den birçokları rivâyet etmişlerdir. Onlardan biri de İbnu Şâhîn’dir; “Târıhu Cürcan”ın sonundaki matbu olan cüzünde. (655-656)

Denilse ki; Osmân İbnu Saîd ed-Dârimî, İbnu Maîn’den bu hikâyesini yaptıktan sonra aynen şöyle söyledi:

“Bunda (skadır hükmünde) Yahyâ’ya uyulmaz.”

Derim ki; Bu Dârimî’nin ulaşabildiği noktadır; onu Ahmed İbnu Sâlih el-Mısrî de tevsîk etmiştir. İbnu Maîn, “Muhaddisler hadîsini hep kabul edegeldiler” dedi. Bu söz -İbnu Şâhîn’in de dediği gibi (655-656)- bu ilimde imam olan İbnu Maîn’denHâris’in hadîsinin kabûlü ve sika olduğu hususunda bir ziyadedir.

Üçüncü Misal: “El-Cerh ve’t-Ta’dîl”den (3/11) işâret edilen yerde hakkında İbnu Maîn’in “Lâ be’se bih” dediği hiçbir râvî bulmadım.

Dördüncü Misâl: Ebân İbnu İshâk el-Esedî el-Kûfî…

Bu misâl da sözünün zayıf olduğunu gösteren delillerin en büyüğüdür. Çünkü Ebân İbnu İshâk hakkında Et-Tehzîb’de dört kavil vardır: İbnu Maîn’in “Leyse bihî be’s” sözü, İclî’nin ve İbnu Hibbân’ın “sikadır” demesi, ve El-Ezdî’nin “Metrûkül-hadîs”/”Hadîsi terkedilen biridir” sözü. Şu halde bu ravi zayıf değildir ve bu yüzden

Hâfız, İbnu Maîn'in Ebân İbnu İshâk hakkındaki sözüne, bunun adamın sıka bulunması demek olduğuna itimat etti ve Et-Takrîb'de (135), "Hakkında el-Ezdî'nin hüccetsiz olarak konuştuğu sika biridir" dedi.

Hâfız Irâkî, "Elfiyetü'l-Hadîs"de şöyle dedi:

"İbnu Maîn, 'Ben kimin hakkında lâ be'se bih dersem, o sikadır' dedi…"

El-Hâsıl, "el-Keşf ve't-Tebyîn" sahibinin kelâmı, İbnu Maîn'in sikadır demesini göğüsle defederek reddetmeye kalkıştığını ortaya koymakta ve o yüzden nassın boynunu koparmaktadır. Sonra da o, okuyucuları hafife almakta ve hiçbir faydası olmayan misaller getirmekle onlara gülmektedir. Hatta sen, o misaller onun lehine değil, aleyhinedir de diyebilirsin. En doğruyu bilen, Allah Teâlâdır.

Yahyâ İbnu Maîn'in Atıyyetü'l-Avfî'yi tevsîk ettiği sana açığa çıktıktan sonra, sen, Yahyâ İbnu Maîn'e âid zahiri bundan başkasına (zayıf olduğuna) işâret edebilecek birtakım sözlere vakıf olabilirsin. Mûsâ İbnu Ebî'l-Cârûd'un rivâyeti gibi… O munkatı bir vicadedir. Ve İbnu Ebî Meryem'in rivâyeti gibi… O, Mısırlıdır. Yahyâ İbnu Maîn'in Bağdâtlı arkadaşlarının ve bilhasssa Abbâs ed-Dûrî'nin Yahyâ ile beraberliği ve ondan ayrılmaması (Bağdatlı olmayanlardan) daha çoktur. Bu yüzden onların rivâyeti, başkalarının rivâyetinden önce tutulur. Allah(Celle Celalühü) en iyi bilir.

Geriye, Buhârî'ye âid "et-Târîhu's-Sağîr" (133) ismiyle basılmış olan kitapta Ali İbnu Medînî yoluyla Yahyâ İbnu Maîn'den rivâyet ettikleri "Atıyye, Hârûn el-Abdî ve Bişr İbnu Harb bence aynıdırlar" sözü üzerinde konuşmak kaldı…

Bunun manası -Allahu alem- Onların tabaka ve mezhepte aynı olmalarıdır. Çünkü onlar tâbiûn'un Şîasındandırlar ve Ebû Saîd el-Hudrî (Radıyallahu anhu)'den rivâyet etmekte ortaktırlar. Yahyâ İbnu Maîn, Hârûn el-Abdî ile Atıyyetü'l-Avfî'yi nasıl bir tutabilir?!.. İkincisinin sika olduğunu söylemişken ve şânını yüceltmişken, birincisi (Hârûn) için sika değildir, yalan söyler demiştir.

Beşîr es-Sehsevânî, "Sıyânetü'l-İnsân"da (100) bu sözü Yahyâ İbnu Maîn'den kaptı ve Hârûn el-Abdî hakkında söylenen çok şiddetli olan lafızları Atıyyetü'l-Avfî'ye nispet etti; sonra da çelişkiye düştü ve şöyle dedi: "Bence seçilecek olan, Ebû Hâtim'in zayıftır, hadîsi yazılır sözüdür; çünkü o, söylenilenlerin en âdili ve en doğrusudur."

Sehsevânî (rahimehullahu teâlâ) bilemedi ki, Ebû Hâtim er-Râzî'nin Atıyyetü'l-Avfî'yi tevsîk ifade eden bir başka sözü daha vardır. İnşâllah-u teâlâ zikri gelecektir.

Onlardan biri de İbnu Şâhîn'dir:

O, Atıyyetü'l-Avfî'yi Es-Sikât'a (172) koymuştur. O halde O (İbnu Şâhîn), onu (Atıyye'yi) sika bulanlardandır. Eğer denilse ki; O'nu, ed-Duafâ'ya da koymuştur ve "Onu Ahmed ve Yahyâ zayıf buldu" demiştir.

Derim ki; ağırlıklı olan tevsîktir. Çünkü geçen nakillerden bilmiştin ki; Ahmed İbnu Hanbel, Muhammed İbnu's-Sâib el-Kelbî'nin değersiz ve itimat

edilemeyecek rivâyetine dayanmıştı ve geçtiği üzere Yahyâ İbnu Maîn onu tevsîk edenlerdendir.

Onlardan biri de Ebû Bekr el-Bezzâr'dır:

O, -"et-Tehzîb"de (7/226) de geçtiği gibi- şöyle dedi:

"Onu teşeyyu' içinde sayardı; ondan insanların çoğu rivâyet etmiştir."

Bu, "Hadîsi sâlihtir", "Hadîsi mukaribtir" ve benzeri tadil sözleri ayarında bir tadil ifadesidir. Nitekim bu, hadîs kaidelerinden bilinmektedir. Bezzar'dan gelen bu sözün açıklığına ve Et-Tehzîb gibi ellerde dolaşan meşhûr bir kitapta bulunmasına rağmen, bu hadîsin zayıf olduğunu söylemeye teşebbüs eden hiçbir kimsenin Bezzâr'ın Atıyyetü'l-Avfî'nin ta'dîlini ifâde eden bu sözünü bahis mevzuu ettiğini bulmadım (görmedim). (Doğruyu bumaya) muvaffak etttiği içün bütün hamdler Allah Teâla'ya olsun…

Onlardan biri de Ebû Hâtim er-Râzî'dir.

İbnu Ebî Hâtim şöyle dedi:

"Babama Ebû Nadra ve Atıyye hakkında soruldu da o, 'Ebû Nadra'yı daha çok severim' dedi." Bu gerçekte iki sikanın yanyana getirilmesi demektir; çünkü Ebû Nadra el-Münzir İbnu Mâlik el-Abdî sikadır.

Onlardan biri de Yahyâ İbnu Saîd el-Kattân'dır. Cebr İbnu Ebî Veddâk hakkında -Et-Tehzîb'de (2/60) olduğu gibi- "O, bana Atıyy'den daha sevimlidir" dedi. Derim ki; Bu da yine iki sika'yı yanyana getirmektir.

Onlardan biri de İbnu Huzeyme'dir. Zîrâ o, hadîsi sahîh'inde rivâyet etti. El-Bûsîrî, "Mıssbâhu'z-Zücâce"de (1/98), "Onu İbnu Huzeyme Fudayl İbnu Merzûk yoluyla sahîh'inde rivâyet etmiştir ki, o ona göre sahîhtir" dedi.

Derim ki; hadîse sahîhtir hükmü vermenin gerektirdiği râvîlerinin sika kabûl edilmesidir; onlardan biri de Atıyyetü'l-Avfî'dir. Bu, "el-Keşf ve't-Tebyîn" (s.64,65) sahibinin derdine şifa olmadı… O yüzden oklarını İbnu Huzeyme'nin sahîhine çevirdi ve Hâfız İbnu Hacer'in en-Nüket'te söylediği (1/271), (1/290-291) sözü nakletti ki kısaca o aşağıda gelecektir:

1-İbnu Huzeyme sahîh ile hasen arasını ayırmaz; o sebeble rivayet ettikleri-nin hepsi sahîh değildir; aksine onda sahîhin içinde yerleştirilmiş hasen vardır.

2-Hafız, "İbnu Huzeyme'nin kitabındaki hadîslerin hükmü…., bazılarında ahihliğe zarar veren bir illet ortaya çıkmadığı müddetçe sahîh ile hasen arasında gittiklerinden dolayı onlarla hüccet ileri sürülebilmesidir" dedi.

Derim ki; Hâfız'ın sözünden anlaşılmaktadır ki, İbnu Huzeyme'nin hadîsleri iki kısımdır:

1-Sahîh veya hasen.

2-Hüccet ileri sürmeye zarar veren bir illet bulunanlar ki bu çok azdır.

Lâkin bu, kitabını “Senedde kesiklik ve ravîlerde cerh bulunmaksızın âdil ravînin âdil râvîden nakli ile Muttasıl ve Sahîh Olan Müsned” diye isimlendiren imâmlar imâmı İbnu Huzeyme’nin nazarında değil de ondan başkasının nazarında böyledir.. Râvîler hakkında verilen hükümlerdeki görüşler farklı olunca, maksud, İbnu Huzeyme’nin bu hadîse sahîh hükmü vermesinin râvîlerini sika bulmak olduğunun ispatıdır ki, Atıyyetü’l-Avfî de onlardandır. O halde Atıyye, İbnu Huzeyme’ye göre sikadır. Allah en iyi bilir.

Onlardan birisi de İmâm Ebû Îsâ et-Tirmizî’dir. Zîrâ o, -şu anda üzerinde konuşmakta olduğumuz hadîste olduğu gibi- rivâyet etmekte tek kaldığı birçok hadîsi hasen buldu; hattâ onun Atıyyetü’l-Kûfî’den rivâyette tek kaldığı bir nice hadîsin hasen olduğunu söyledi. “Tühfetü’l-Eşrâf”ta bunlara bak. Bunun gerektirdiği de onun Tirmizî’ye göre “sadûk” olmasıdır. Nitekim Hâfız bunu “Ta’cîlü’l-Menfaa”da (153) açıkça ifade etmiştir.

Buna göre Atıyyetü’l-Avfî, Tirmizî katında “sadûk” bir ravidir. Bu da “hasen li zâtihî”nin şartıdır. Burada Tirmizî’yi tesâhül ile suçlayarak yanıltmak maksadıyla laf kalabalıklığı yapmak yapmak büyük bir hatadır. Çünkü Tirmizî, Atıyyetü’l-Avfî’yi tadilde tek kalmamıştır; İbnu Sa’d’dan, İbnu Maîn’den, Bezzâr’dan, Ebû Hâtim er-Râzî’den, İbnu Şâhin’den ve Yahyâ İbnu Saîd el-Kattân’ın onu tadîl ettikleri önceden geçmişti.

Sonra…. Tirmizî, -hadîs ilmi sahiplerinin İmâmı Muhammed İbnu İsmâîl el-Buhârî’nin de ona biz senden sen bizden istifade ettiğinden çok istifade ettik dediği gibi- cerhde, tadilde ve hadîsler hakkında böylece hüküm vermekte onların yanında itimat edilen biridir. Eğer sözünde ve hükmünde tek kaldığı bir şey ortaya çıkarsa, o, diğer imamlar gibidir. Bu (tek alma) sözünü ve hükmünü almaya zarar vermez; o bir masum değildir. Tirmizî Sahîhayn’da bulunan nice hadîsler hakkında hasen hükmünü vermiştir. Şim o bu yönden müteşeddit mi sayılacak?!… Bu kimse veya şu kimse, İbnu Dihye el-Kelbî’nin,[2] Tirmizî’nin Câmii üzerinde söylediği sözlerini topladı ve onlar üzerlerine hükümler ve vehimler bina etti; yahut Tirmizî’nin Câmii’ne terkedilen sakat kaidelere uyan sonrakilerin bakışıyla baktı ve onlardan sakat anlayışıyla Tirmizî’nin tesâhulünü çıkardı. Uzun söze hacet vardır; ancak yeri burası değildir.

Lâkin sözün burasının “l-Keşf ve’t-Tebyîn” (45) sahibinin Tirmizî’nin tesahulüne deli getirmiş olmak içün zikrettiği misalden boş bırakılmaması lazımdır; şöyle dedi:

(Bunun için) zikredilebilecek en yakın (kestirme ve iyi) misâllerden biri Semure’nin ‘Bize Resûlüllah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) küsûfta namaz kıldırdı; sesini duymuyorduk’ hadîsidir. Bunu Tirmizî rivayet edip sahîh olduğunu söyledi ve Hâfız İbnu Hacer onun bu sahîhtir demesini et-Telhîsu’l-Habîr’de nakletti; lâkin onu İbnu Hazm’ın bu hadîsi Sa’lebe İbnu Abbâd’ın mechûl olması ve İbnu’l-Medînî’nin onun hakkında meçhûldür demesiyle tenkıd etti.

Derim ki: Bu yazar, ya anlamıyor veya okuyuculara gülüyor… Bu iki ihtimalin en tatlısı acıdır. Doğru olan Tirmizî’nin dediği, o hadis hakkındaki söz de onun sözüdür. İşte sana aşağıda gelecek sözler:

Sa’lebe İbnu Abbâd’ın hadisini sadece Tirmizi sahih bulmadı; aksine onu sahih bulma hususunda İbnu Huzeyme (1397), İbnu Hibbân(2851,2852), Hâkim (1/330), İbnu’s-Seken ve Hâfız, El-İsâbe (11,47) muvafakat etti. Hadîsi, aynı zamanda Nesâî (), Ebû Dâvûd (), İbnu Mâce (), Ahmed, el-Müsned (5/16), Tahâvî, Şerhu Meânî’l-Âsâr (1/329), Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ (3/335) hepsi Sa’lebe yoluyla rivâyet ettiler.

Tirmizî’nin, İbnu Huzeyme’nin, İbnu’s-Seken’in, İbnu Hibbân’ın ve Hâkim’in bu hadisi sahih bulmaları râvîlerinin onlara göre sika kimseler olmasını gerekti-ren bir hususdur. İbnu Hibbân, Sa’lebe İbnu Abbâd’ı “Sikat”ında (4/98) zikretti. Şu halde bu râvî kesinlikle sikadır. Hadîsinin sözü geçen sünenlerde rivâyet edilmesi hâlini kuvvetlendirmektedir.

Denilse ki: İbnu’l-Medînî ve İbnu’l-Kattân onun meçhul olduğunu söyledi.

Derim ki: Bilen bilmeyene karşı bir hüccettir.

Hâfız İbnu’l-Mulakkan, el-Bedru’l-Munîr’de (3/213/1) mechullük iddiasına cevab verdi ve “Hadisini geçmiş imamların sahih bulmaları, ondan mechullüğü kaldırır” dedi. İmâm Takıyyuddîn İbnu Dakîk el-Îd, Tirmizî’nin (bir hadisi) sahîh bulmasını, râvîlerden birinin mechûl olması iddiasıyla reddedenleri çok çirkin bir iş yapmakla suçladı, şiddetle tenkıd etti ve -Allah ona rahmet eylesin- (Nasbu’r-Râye:1/149) aynen şöyle dedi:

“Şaşırtıcı olan garip şeylerden biri de İbnu’l-Kattân’ın Amr İbnu Bücdân’ın hâlinin maruf olmasında Tirmizî’nin, hadîsi rivâyet etmekte tek kalması ile beraber onu sahih bulması ile yetinmemiş olmasıdır. Halbuki O, ‘Bu, hasen sahih bir hadîstir’ sözünü nakletmiştir. ‘O sikadır’ demesi ile rivayet etmekte tek kaldığı hadîsini sahîh bulması arasında ne fark vardır?!… Eğer bundan ondan sadece Ebû Kılâbe rivâyet ettiği için geri durduysa, bu onun mezhebi gereği olan bir şey değildir; zîrâ o, hâlin mechûl olmaktan çıkması için râvîlerin çok olmasına iltifat etmez. Onun için bu, bir ravinin ondan rivayette tek kalması sebebiyle, tadilini gerektiren bir şey varken -ki o da (burada) Tirmizî’nin sahih bulmasıdır- halin mechûl olmasını gerektirmez.”

Hâfız Zehebî, “el-Mûkıza”da (81) şöyle demiştir:

“Sika râvîlerden bazı kimseler de vardır ki, hiçbir kimse Sahîhayn’da onlara âit hadîs rivâyet etmemiştir. Rivâyetlerini Tirmizî’nin ve İbnu Huzeyme’nin sahîh buldukları, sonra da Nesâî’nin ve İbnu Hibbân’ın kendilerinden hadîs rivayet ettikleri onlardandır.” Hadîslerini Tirmizî’nin sahîh bulduğu ve Nesâî ile İbnu Hibbân’ın rivâyet ettiği kimseleri Zehebî’nin tevsîk etmesine bak!…

İşte bu yüzden eğer Ehl-i Hadîs’in yolundan gitmek ve kaidelerini tetebbu etmek istiyor ve de imamlarının görüşleri yanında durmak istersen mutlaka onların hükmüyle hüküm vermen ve onların hizasından gitmen gerekir. Onun için burada Sa’lebe İbnu Abbâd’ın tevsîkınden, hadîsini Hâkim’in ve İbnu Hibbân’ın sahîh görmesi ve Nesâî’nin rivâyet etmesi şöyle dursun, Tirmizî’nin sahih bulmasına uyarak, sakın ayrılma!.. Allah Hâfız ve alem (yüce dağ) olan Tirmizî’nin hayrını bol eylesin… İşte bununla, tenkıd, dikkatsizce tenkid eden ve âletsiz harbeden tenkıdçinin aleyhine dönmüş oldu… Bütün hamdler,

sâlih ameller sadece O'nun nimetiyle tamamlanan Allah'a âiddir.

Allah (azze ve celle) muvaffak ederse, niyyetimde bu bahsi genişçe ele almak vardır. Allah buna kolaylık versin ve yardım etsin.

SONRAKİ BÖLÜMDE ALTINCI HADÎSİN TAHRİCİ DEVAM EDİYOR

---

[1] "El-Keşf ve't-Tebyîn" sahibi (38), İbnu Maîn'inAtıyyetü'l-Avfî hakkındaki sözü için aynen şöyle dedi:

"Târîhu'd-Dûrî'deki 'Sâlihtir' sözüne gelince… Bu, O'nun hakkındaki kavlin zayıf olduğunu ifade etmektir. Nitekim benzerini Hâfız 'el-Hedy'de (417) açıkça ifade etti."

Ben şöyle derim: Bu sözü söyleyen Hafız değil, İbnu Hibbân'dır. Bu el-Hedyu's-Sârî'de (417) İbnu'l-Ğasîl diye tanınan Abdurrahmân İbnu Süleymân'ın tercemesine bakan kimseye açıkça ortaya çıkacaktır. Bundan da daha açığı senin bu ibareyi İbnu Hibbân'ın el-Mecrûhîn isimli eserinde (2/57) bulacak olmandır.

Bu bir…

İkincisi: Hadîs Usulü kaidelerinde yerleşmiş bir husustur ki; nâkıd'e (cerh ve tadilci birine) bir Râvînin hadîsinden sorulup ta "Sâlihtır" derse, bu, tadîl olarak kabul edilen ifadelerden kabul edilir. Böylece o ravî bu sözle, hadîsi sâlih biri olduğundan tevsik edilen bir kimse olmuş olur; lâkin bu O'nun tevsîk'ın en üst mertebesinde bulunduğu manasına gelmez. O yüzden O'nun gibisinin hadîsi hasen kabûl edilir.

Eğer dersen ki; Bu, temrîd (zayıflık bildirme) ibâresidir; onun için bunun 'Bu cerhden değildir, fakat en üst derecede tevsîke göre bir zayıf kabul etme ibaresidir' manasında kabul edilmesi mümkindir. Zîrâ sen bunu başkasına nisbetle zayıf buldun. O halde bu söz nisbî (başkasına kıyasla ve göre söylenmiş) bir sözdür. Ancak bunun sen cerh cümlesinden olduğunu kabul edersen, bu hasta bir anlayış olur ki ondan dolayı sahibine ğıbta edilmez.

Üçüncüsü: Mütehassis âlimlerden bir imam -ki O, Hâfız İbnu'l-Kattân el-Sicilmâsî'dir- İbnu Maîn'in sözünü doğru bir anlamayla anladı ve (Nasbu'r-Râye:4/68'de olduğu gibi) şöyle dedi:

"Atıyyetü'l-Avfî muda'afdır (zayıf olduğu söylenmiş olan biridir); hakkında İbnu Maîn, 'sâlihtir' dedi. O yüzden hadis bununla ('sâlihdir' sözüyle) hasendir."

Atıyyetü'l-Avfî'nin hadîsini İbnu Maîn'in 'sâlihtir' sözüne dayanarak hasen bulmasına bak!…

İşte sonra gelen âlimlerden bir başka hafız…. Heysemî… Mecmau'z-Zevâid'de (7/314) İbnu Maîn'in tevsîkıne dayanmış. Nitekim Mecma'da bir başka yerde de (10/371) Atıyyeyü'l-Avfî'nin rivâyetini hasen bulmuştur.

[2] İbnu Dihye el-Kelbî el-Endülüsî, mutkın bir hafız olmasına rağmen -Zehebî'nin Tezkiretü'l-Huffâz'da (4/1420) söylediği gibi- ilminin ve fazîletinin fazlalığı ile beraber gelişi güzel konuşmakla ve geniş iddiâlarla tanınan biriydi… Hal tercümesi gariblikleri bulundurmaktadır; Allah O'na rahmet etsin…